

ZPRÁVA

Národního ústavu lidové kultury za rok 2012

o naplnění Rozhodnutí MK ze dne 31. 1. 2012 o poskytnutí institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na základě zhodnocení jí dosažených výsledků ve smyslu ustanovení § 4 odst. 2, písm. a) zákona č. 130/2002 Sb.

Příjemce podpory: Národní ústav lidové kultury
Zámek č. 672
696 62 Strážnice
IČ: 00094927
zastoupený: PhDr. Janem Kristem, ředitelem
(dále jen NÚLK)

Poskytovatel podpory:
Ministerstvo kultury
Maltézské nám. 1
118 11 Praha 1
IČ: 00023671
(dále jen MK)

Naplnění cíle v roce 2012 - výstupy

Plán výzkumných aktivit pro rok 2012 navázal na ukončené výzkumné záměry NÚLK a dlouhodobou koncepci rozvoje výzkumu a vývoje. V roce 2012 řešil NÚLK z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj naplnění níže uvedených cílů:

1. Tematický česko-anglický slovník etnologických pojmů

Řešitelka projektu: Mgr. Eva Románková

V roce 2012 byl zahájen nový několikaletý projekt Tematický česko-anglický slovník pojmů specifických pro českou etnologii. V prvním pololetí byly shromažďovány podklady a vytvořen první návrh struktury slovníku, který byl připomínkován odbornými pracovníky z Ústavu evropské etnologie Masarykovy univerzity a Etnologického ústavu Akademie věd, pracoviště Brno. Byla navázána spolupráce s Katedrou anglistiky a amerikanistiky, jejíž pracovníci rovněž připomínkovali původní návrh a dodali metodickou podporu z oblasti lingvistiky, především jejího aplikovaného odvětví – lexikografie. Oslovení zaměstnanci katedry – Jarmila Fictumová, Jiří Rambousek a Jeffrey Alan Vanderziel přislíbili spolupráci i do budoucna. Ve druhém pololetí byl vytvořen soubor prvních 150 hesel, na nichž kromě Evy Románkové pracovali také Petr Janeček (Národní muzeum, Praha) a Irena Příbylová (Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity). Byla navázána spolupráce s Fakultou

informatiky Masarykovy univerzity, která vytvořila webové rozhraní pro slovník a připravila aplikaci, ve které bude slovník zpracováván. V posledním čísle Národopisné revue byla publikována studie s názvem „*K otázce etnologické terminologie a metodice tvorby dvojjazyčného etnologického slovníku*“, jež se zabývá identifikací východisek k vytvoření slovníku, seznamuje čtenáře se zamýšlenou koncepcí a navrhuje strukturu, podle které by měl být slovník zpracován. Dokončení slovníku se plánuje na rok 2018, kdy by měla být práce uzavřena knižní publikací.

Výstup: odborná studie v recenzovaném časopise, návrh struktury slovníku.

J - článek v odborném periodiku:

Románková, E.: K otázce etnologické terminologie a metodice tvorby dvojjazyčného etnologického slovníku. Národopisná revue 22, č. 4. Strážnice 2012, s. 264-274. ISSN 0862-8351

2. Virtuální badatelna sbírkových fondů NÚLK – I. mužské oděvní součástky

Řešitelé: Mgr. Martin Šimša, Mgr. Lenka Havlíková

Cílem projektu bylo zpřístupnění vybraných oděvních součástek sbírkového fondu NÚLK v prostředí internetové Virtuální badatelny.

U vytypované skupiny oděvních součástek - mužské vlněné oděvní součástky - byla provedena revize sbírkového fondu, do něhož patří podskupiny kalhoty, vesty, kabátky a kabáty a základní čištění. Sbírkové předměty, u nichž se ukázala potřeba oprav, byly převezeny na konzervační dílnu, kde byly podrobeny restaurování. Na fotografické práce bylo vyhlášeno výběrové řízení, s jehož vítězem byl prodiskutován postup při fotodokumentaci a 3D počítačové modelaci. Z každé oděvní součástky byla pořízena sada fotografií dokumentující čelní a zadní pohled v líci i rubu, případně další foto vybraných detailů. Součástí snímku byla identifikační tabulka, barevná škála a měřítko. Za účelem vytvoření 3D modelace byla na otočné figuríně pořízena série 36 ks sekvenčních snímků, z nichž byl následně vytvořen rotující model oděvní součástky. Vlastní fotodokumentace pak probíhala po několik měsíců, bylo vytvořeno 2000 ks běžných snímků a 590 ks 3D modelací. Získaný materiál byl umístěn do modulu ETNOGRAFIE v databázi BACH systems a následně vyexportován do intranetového prohlížeče VADEMECUM, kde probíhal zkušební provoz. Na jeho základě byla karta ETNOGRAFIE VADEMECUM upravena podle našich potřeb a připravena ke zveřejnění na internetu. Současně bylo projednáno zpřístupnění těchto výstupů na webu e-sbirky, který provozuje Národní muzeum a umístění výstupů do projektu EUROPEANA, zahrnující evropské muzejní sbírky.

Výstup: Vytvoření elektronického badatelského prostředí a studie v odborném recenzovaném časopise, která byla předána do redakce a vyjde v roce 2013 s vročením 2012.

J - článek v odborném periodiku:

Havlíková, L.: Mužské vlněné oděvní součástky ve sbírkovém fondu NÚLK. Slovácko, 2012 (vyjde v roce 2013 s vročením 2012)

3. Způsob prezentace hliněných staveb v muzeích v přírodě

Řešitel: Mgr. Martin Novotný

Cílem projektu bylo získání poznatků o způsobu prezentace hliněných staveb v muzeích v přírodě v oblastech karpatské kotliny. Důraz byl kladen na řešení stavební otázky, zejména na použitý materiál a konstrukce. Za tímto účelem byla vykonána zahraniční služební cesta do Maďarska, jejímž cílem byla návštěva vybraných institucí prezentujících tradiční hliněné stavitelství: Nyíregyháza –Sostófűrdő (Sostój Falumuseum), Szentendre (Szabadtéri Néprajzi Múzeum), Szombathely (Vasi múzeumfalu). Během výzkumu byly zjištěny velmi zajímavé poznatky. Při provádění kopií původních hliněných staveb (dnes muzejních exponátů) zde byla dodržována původní technologie i materiál, což je praxe, která se diametrálně liší od dosavadních zkušeností v ČR.

Výstup:

Při výzkumu byla pořízena fotodokumentace, která je zavedena do elektronické databáze vědeckých informací NÚLK. Rovněž byla sestavena základní anotovaná bibliografie k problematice hliněného stavitelství na území Maďarska. Do redakce časopisu Zprávy památkové péče byla dodána studie „Způsob prezentace hliněných staveb v muzeích v přírodě“ (vydání pravděpodobně v roce 2013 s vročením 2012).

4. Mužské soukenné kabáty v západních Karpatech

Řešitel: Mgr. Martin Šimša

Cíl projektu: získání poznatků o rozšíření, původu a vzniku mužských soukenných kabátů v prostoru západních Karpat (Česka, Slovenska a Polska). Na základě provedení excerptce informací z odborné literatury, zabývající se zmíněnou problematikou na zkoumaném území – Česko, Slovensko, Polsko a Maďarsko, byl vytvořen jednak přehled typů a variant zkoumaných oděvních součástí v terénu, jednak přehled dosavadních teorií o jejich vzniku a vývoji. Ty zasahují celé spektrum názorů od autochtonního vývoje na sledovaném území až po vnos z cizího kulturního prostředí a následné zdomácnění. Souběžně probíhal i průzkum oděvních součástí uložených v muzejních depozitářích – NÚLK, Slováké muzeum v Uherském Hradišti, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Etnografický ústav Moravského zemského muzea v Brně, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a Etnografické muzeum v Kra-kově. Pro identifikaci sbírkového materiálu byla použita již dříve vytvořená Systematika třídění mužských oděvních součástí – KABÁTY, podle níž bylo možné materiály jednotně popsat, vzájemně porovnávat a výsledky umístit do GIS mapy. Intenzivní práce se sbírkovým materiálem se zpětně odrazila v úpravách a zpřesnění již existující systematiky.

Výsledky:

Odborná studie – na základě získaného materiálu a jeho srovnání s materiálem na ostatním sledovaném území byly formulovány postuláty o typech, územním rozšíření, předpokládaném vzniku a vývoji, a také vztahu k slohovým oděvním součástkám obdobných typů, které jsou v současné době zpracovány do odborné studie, která bude v roce 2013 publikována v odborném neimpaktovaném časopise (EEC).

N_{map} - *Specializovaná mapa* s odborným obsahem - Mužské soukenné kabáty na Moravě;
<http://81.0.212.109/odevy/default.aspx>

GIS mapa – si klade za cíl především zpřístupnit získané informace badatelům. Za tímto účelem byly získané informace o výskytu konstrukcí soukenných kabátů a to ať z muzejních sbírek, archivního materiálu, odborných studií či literatury zpracovány na základě Systematiky třídění mužských oděvních součástí – KABÁTY – do podoby identifikačního

číselného klíče a zavedena do databáze ARC Data. Z ní je možné generovat GIS mapy a prostřednictvím serverového rozhraní je prezentovat na speciálním mapovém webu. Defaultní data umístěná na tomto webu mají charakter množiny prvků vzniklé průnikem tří charakteristických znaků oděvní součástky, každý z prvků má pak svoji charakteristickou barvu. Z desítky vlastností byly jako charakteristické znaky vybrány délka, tvar přednice a tvar zadního dílu, jako doplňková vlastnost pak tvar límce. Pro jednotlivé kombinace znaků charakterizující specifické typy soukenných kabátů byly vytvořeny piktogramy, které budou jejich charakter prezentovat na mapě. Samotný server pak umožňuje na mapě rychlou identifikaci lokalit, zobrazení identifikačního popisu součástky a také filtrování dat podle série hodnot. Byl zahájen testovací provoz mapy.

5. Způsoby prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě

Řešitelky: Mgr. Markéta Lukešová, Eva Rýpalová

V roce 2012 řešitelky projektu pokračovaly v naplňování cíle projektu především v oblasti dokumentace a analýzy způsobů prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě.

Realizace projektu pokračovala plánovanými studijními cestami za účelem získání zkušeností. Ve dnech 11. – 14. 6. 2012 řešitelky navštívily tři maďarská muzea v přírodě - Nyiregyháza, Szentendre a Szombathely. Tato muzea mají expozice pro handicapované spoluobčany a dětské návštěvníky. Studijní cesta dne 20. 6. 2012 do Rymic u Holešova a Vlastivědného muzea v Olomouci byla zaměřena také na chod muzeí, prodej vstupenek a suvenýrů, přístup průvodců, vybavení objektů, značení, propagace, pracovní listy, audio programy, ale i bezbariérové přístupy a další služby. V dnech 27. – 29. 6. 2012 proběhla třídní studijní cesta autorek projektu spolu s průvodci do Čech. Vzhledem k záměru projektu, věnovat se v tomto období práci s handicapovanými osobami, navštívili Neviditelnou výstavu v Praze. Dále pokračovala exkurze Polabským národopisným muzeem v Přerově nad Labem, Souborem lidové architektury v Zubrnících, zámek Velké Březno a cestou zpět také Hornickým muzeem v Příbrami – skanzen Vysoký Chlumeč.

Ve dnech 22. – 27. 7. 2012 se řešitelky projektu zúčastnily mezinárodní konference „Etnopedagogika“ v polském městě Nowy Sącz. Konference byla součástí mezinárodního dětského festivalu CIOFF Dzeci gór. Na konferenci byl představen projekt NÚLK „Způsoby prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě“. Součástí pobytu byla prohlídka místního muzea v přírodě.

Začátkem roku 2012 byla navázána spolupráce s organizací SONS Kyjov (Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých). Se členy této organizace proběhl dne 29. srpna 2012 společný, předem připravený workshop v prostorách MVJVM. V rámci přípravy tohoto workshopu byla navržena podoba prohlídky pro nevidomé a slabozraké, jejíž průběh byl konzultován s odborníky z uvedené organizace. V rámci přípravy na specializovanou prohlídku pro nevidomé a slabozraké bylo vyhotoveno hned několik interaktivních pomůcek (konkrétní haptické pomůcky, reprezentující používané materiály v lidovém prostředí na přelomu 19. a 20. století), které byly nainstalovány do vybraného objektu v MVJVM. Další dvě součásti workshopu probíhaly na teoretické i praktické bázi – obeznámení s obecnými pravidly, překonání bariér v komunikaci s handicapovanými osobami, upozornění na nejčastější chyby, procházka areálem se zatemněnými očima se slepeckými holemi, zjištění nedostatků a překážek v terénu muzea.

Dne 14. 9. 2012 se uskutečnil ve Strážnici workshop průvodců „Křížem krázem“. Program zahrnoval komunikační minimum při jednání s návštěvníkem, praktickou část o handicapovaných v muzeu (zaměření na rozdílnost prohlídek pro handicapované).

Haptická expozice pro nevidomé a slabozraké

Po navázání spolupráce s organizací SONS Kyjov byla zřízena stálá haptická expozice pro nevidomé a slabozraké. Expozice nabízí handicapovaným návštěvníkům možnost hmatem poznávat tradiční prvky lidové architektury a předměty běžné denní potřeby, které se používaly na přelomu 19. a 20. století. Architektonické prvky jsou zastoupeny vzorky typů zdiva (vzorek nabíjeného zdiva z nepálené hlíny, vzorek zdi z nepálených cihel, vzorek zdiva z pálených cihel, vzorek dřevěné konstrukce a vzorek kamenného zdiva), vzorky typů používaných střešních krytin (vzorek doškové střechy z žitné – režné slámy, vzorek střechy z pálených tašek – bobrovek, vzorek střechy z dřevěných šindelů a vzorek střechy pokrytý břidlicí). Všechny uvedené architektonické prvky může běžný návštěvník během prohlídky vidět, úkolem uvedených haptických pomůcek je poskytnutí možnosti bližšího poznání nevidomému návštěvníkovi. Do expozice byly umístěny také předměty běžné denní potřeby z různých materiálů, které se vyskytují v objektech. Jedná se o předměty ze dřeva (solnička, zouvák), z textilního materiálu (krojové součástky, výšivky), z keramiky (kútňák, čepák), ze slámy (povřísllo, ošatka), z kovu (podkova, hmoždíř). Součástí expozice jsou nádoby s různými druhy luštěnin a obilovin. Všechny uvedené předměty jsou opatřeny popisem v braillově písmu a opatřeny snímatelným kódem, který lze přečíst za pomoci speciální čtečky. Čtečky, které je možné zapůjčit v pokladně muzea, po přiblížení se k místu s kódem, zvukově reprodukuje, o jaký předmět se jedná a k čemu slouží. Čtečky je možné využít nejen v haptické expozici, ale lze jimi obohatit i popisy na domech (objektech), informační tabule s popisy oblastí, stromy atd. Expozice je přizpůsobena nejen nevidomým, ale i zrakově postiženým, kterým zůstaly zbytky zraku. Místnost je dostatečně osvětlena, popisy napsány velkými tučnými písmeny a co nejjednodušším fondem.

Návštěvy tuzemských i zahraničních muzeí byly významné jak pro tvorbu interaktivních programů, tak i pro vytváření a instalaci expozic. Plnění uvedeného projektu může posloužit jako vodítko pro jiná muzea v přírodě, která se věnují podobným záměrům jako naše instituce.

Článek o projektu byl publikován v recenzovaném časopise *Národopisná revue* 1/2012. Pořadatelé konference ve městě Nowy Sącz vydají sborník (*ETNOPEDAGOGIKA A WSPÓLCZESNA EDUKACJA DZIECI, Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ, Nowy Sącz 2012*), ve kterém bude obsažen také uvedený příspěvek. Hlavním výstupem projektu je elektronická publikace autorek Markéty Lukešové a Evy Rýpalové „Způsoby prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě“, která podrobně seznamuje s empiricky ověřenými principy a závěry projektu. Publikace je dostupná v elektronické knihovně na webových stránkách NÚLK. Z workshopů byla pořízena fotodokumentace.

Výstupy: fotodokumentace, haptická expozice pro nevidomé a slabozraké v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy.

O - článek v odborném periodiku (zpráva)

Lukešová, M.: Způsoby prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě. Národopisná revue 22, č. 1. Strážnice 2012, s. 78-79. ISSN 0862-8351

O - odborná publikace (elektronická publikace)

Lukešová, M., Rýpalová, E.: Způsoby prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě (elektronická publikace <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=726>), Strážnice 2012, 55 s. ISBN 978-80-87261-82-8.

W - uspořádání workshopu

Workshop pro průvodce 29. 8. 2012, Strážnice MVJVM – účast 2 autorky, 4 zástupci SONS, 16 průvodců

W - uspořádání workshopu

Workshop pro průvodce 14. 9. 2012, Strážnice MVJVM – účast 2 autorky, 17 průvodců

6. Lidová řemesla – výzkum výrobců lidových hudebních nástrojů a technologie výroby

Řešitel: Mgr. Jiří Höhn

Záměrem výzkumu je připravit půdu pro budoucí dokumentaci hudebního instrumentáře etnokulturní tradice v České republice – jeho stav, vývoj a stavbu jednotlivých hudebních nástrojů. Ověřit možnosti audiovizuální dokumentace a připravit podklady pro metodické zpracování této problematiky.

V roce 2012 byla provedena podrobná organologická analýza smyčcových nástrojů lidového houslaře Štěpána Šopíka z Vyškovce. Výsledky byly publikovány ve studii v Národopisné revui. Bylo zde provedeno určité porovnání s lidovým houslařem Martinem Kučou ze Strážnice (zpracován v roce 2011). Druhou fází byla videodokumentace rekonstrukce stavby ochlebek – lidového chordofonu s dlabaným korpusem. Rekonstrukci provedl výrobce hudebních nástrojů Vít Kašpařík z Velkých Karlovic. Natáčení realizovalo ve dnech 13. – 15. 11. 2012 Studio 106 na základě výběrového řízení ze dne 4. 5. 2012. Během dokumentace byly postaveny dva kompletní nástroje (jeden v rozebraném stavu), lukový smyčec a střevové struny, které byly převzaty do sbírek NÚLK. Vzniklé záznamy jsou zařazeny v archivu NÚLK pro studijní potřeby a s jejich využitím se počítá v rámci realizace dílu edice Lidových řemesel. Materiál je ve formátu DVD, DVCAM a XGCAM (ve vysokém rozlišení). Během práce byly odkryty problémy týkající se terminologické nejednotnosti v oblasti hudební organologie, které bude potřeba s pokračující prací postupně řešit. Provedené natáčení potvrdilo reálnost tohoto projektu, současně však také odhalilo časovou náročnost dokumentace této specifické oblasti lidové kultury.

Výstupy: odborná studie v recenzovaném časopise, fotodokumentace a video-dokumentace rekonstrukce stavby ochlebek v archivu NÚLK.

J - článek v odborném periodiku

Höhn, J.: Smyčcové nástroje Štěpána Šopíka ve sbírkách Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici, Národopisná revue 22, č. 3. Strážnice 2012, s. 206 – 213. ISSN 0862-8351

7. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v ČR – V. Drobné umění, 5. část, výroba textilních květin

Garant projektu Mgr. Martin Šimša

Řešitelé: Mgr. Martin Šimša, PhDr. Romana Habartová

Cíl projektu – odborný popis, rozbor a zhodnocení řemeslné výroby zaměřené na výrobu textilních květin a hotovení obřadních pokrývek hlavy - drúžení, svatební věnec, vonička, svatební pérko. Filmová dokumentace výroby.

Na základě dostupné literatury k tématu, která byla publikována většinou ve Francii a Německu, byl vytvořen obecný rámec výzkumu, historický úvod a dílčí témata. Následně proběhl průzkum archivních a muzejních fondů, v nichž byl zajištěn materiál vztahující se

k dílnám na výrobu textilních květin, jejich vybavení, výrobků a vzorníků. Na základě tohoto materiálu byla zpracována studie o rozsahu a členění výroby v našich zemích. V dílně poslední žijící výrobkyně byla provedena filmová dokumentace výroby textilních květin a výrobků z těchto květin – vonic a vínků. Materiál byl zpracován do podoby textového a filmového dokumentu. Odborná publikace vydaná v tištěné podobě s přílohou DVD, zaměřená na dokumentaci výroby textilních květin. Zachycen je historický vývoj v podobě výroby módních doplňků ženských oděvů, především pak klobouků. Dokumentováno je také uplatnění v lidovém prostředí, především při výrobě vonic, věnců a dívčího drúžení. Následující části jsou věnovány historii řemesla, specifickým pracovním technikám, nástrojům a materiálu. Závěrečnou část pak tvoří komentář k filmovému dokumentu natočenému v dílně Marie Skrežinové ve Zlechově.

Výstupy: ze získaného materiálu byla vytvořena odborná publikace a filmový dokument na DVD, fotodokumentace.

B – odborná publikace

Habartová, R.: V. Drobné umění, 5. část, výroba textilních květin, vonic a vínků. Strážnice: NÚLK, 2012, 159 s., příloha DVD, ISBN 978-80-87261-81-1.

8. Výzkum a dokumentace výskytu slováckého verbuňku mimo území Slovácka

Řešitelka: Mgr. Jarmila Teturová (Vrtalová)

V roce 2012 pokračoval terénní výzkum fenoménu slováckého verbuňku, který se vyskytuje v posledních desetiletích také mimo území Slovácka. Výzkum byl zaměřen na obec Žatčany na jižním Brněnsku. Cílem výzkumu bylo zaznamenání vývojových tendencí taneční kultury v dané lokalitě, popis postavení verbuňku v rámci tanečního pořádku a jeho zasazení do etnokulturní tradice. Výsledky výzkumu byly publikovány ve studii nazvané „*Verbuňk v Žatčanech na Brněnsku v současném kulturně-spoločenském kontextu*“, která byla vydána v recenzovaném časopise Národopisná revue 4/2012. Autorkou studie je Jarmila Teturová. V průběhu výzkumu byla prováděna fotodokumentace, uskutečnila se také videodokumentace hodové zábavy v Žatčanech, na níž se verbuňk tancoval v přirozeném prostředí.

Výstupy: odborná studie v recenzovaném časopise, fotodokumentace, videodokumentace v archivu NÚLK.

J - článek v odborném periodiku

Teturová, J.: Verbuňk v Žatčanech na Brněnsku v současném kulturně-spoločenském kontextu. Národopisná revue 22, č. 4. Strážnice 2012, s. 275-279. ISSN 0862-8351

Personální zajištění výzkumných aktivit

Seznam zaměstnanců, kteří se podíleli na dlouhodobém koncepčním rozvoji výzkumné organizace Národního ústavu lidové kultury v r. 2012:

Romana Krejčová úvazek 1,0 /březen – prosinec 2012/

Mgr. Lenka Havlíková úvazek 1,0 /březen – prosinec 2012/

Na plnění plánových úkolů se v rámci spoluúčasti NÚLK na koncepčním rozvoji výzkumné organizace podíleli zaměstnanci, jejichž úvazek není v nákladech uveden (řešitelé: Mgr. Jarmila Teturová (Vrtalová), Mgr. Martin Šimša, Mgr. Martin Novotný, Mgr. Markéta Lukešová, Eva Rýpalová, Mgr. Jiří Höhn, Mgr. Eva Románková).

Financování aktivit

Institucionální podpora celkem	1 514 tis. Kč
z toho osobní náklady	689 tis. Kč
další provozní náklady	825 tis. Kč

NÚLK pravidelně předával poskytovateli čtvrtletní vyúčtování nákladů, celkové vyúčtování je předkládáno samostatně v požadovaném termínu.